

ВПЛИВ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ НА ОБСЯГИ ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНИХ ОПЕРАЦІЙ

О.О. Непочатенко, доктор економічних наук, професор
Л.В. Барабаш, кандидат економічних наук
Уманський національний університет садівництва

У статті висвітлено етапи становлення митної політики України, визначено цілі, які ставилися державою під час їх провадження, та досліджено динаміку обсягів експортно-імпортних операцій, що стали результативними показниками втілення дій держави у сфері митного регулювання.

Ключові слова: митна політика, експорт, імпорт, сальдо балансу, митний тариф

Сучасна держава – це не лише діючі правовий, економічний, соціальний та інші сектори, а й розвинена міжнародна діяльність, зокрема – торгівельні експортно-імпортні операції. І вагомий вплив у цьому випадку прослідковується з боку митної політики, яку провадить країна.

За своєю природою митна політика є поєднанням протекціонізму національних інтересів і національної безпеки та побудови взаємовигідних партнерських відносин з іншими державами. А досягнення оптимального рівня зазначених критеріїв призводить до збалансування показників експорту й імпорту товарів і послуг, які зміцнюють державний устрій і соціально-економічне становище країни та підвищують її авторитет серед світової спільноти.

Саме тому вивченню митної політики, особливостям її реалізації і впливу на міжнародну діяльність держав присвячено праці багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців і практиків: О. Борисенка, Ю. Кунєва, П. Пашка, А. Соколовської та багатьох інших.

Метою статті є дослідження процесу формування митної політики України та вивчення результативних показників її провадження.

Методика досліджень. У статті використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: хронологічний – при визначенні етапів становлення митної політики України; порівняння та динаміки – під час дослідження показників обсягу експорту й імпорту у відповідні періоди; абстракції – для формування теоретичних узагальнень і висновків; аналізу і

синтезу – для дослідження тенденцій результативних показників провадження митної політики та інші.

Результати досліджень. Основою побудови внутрішньо- і міждержавних взаємин є політика, яка характеризується своєю багатогранністю. Загалом вважається, що політику слід розглядати з чотирьох позицій:

- як мистецтво державного управління, якому властивим є здійснення державою контролю над суспільством;

- як публічний процес – політика є частиною суспільного процесу, який впливає приватне життя членів суспільства;

- як компроміс і консенсус. У цьому випадку виключне значення мають способи прийняття рішень: вирішення конфліктів через переговори, компроміс чи будь-які інші заходи, які запобігають силовому вирішенню проблемних питань;

- як влада і розподіл ресурсів: тут основним завданням політики є раціональне використання ресурсів, що забезпечують життєздатність суспільства [2].

Проте у який би процес політика не втручалася, його успішність залежить від використання характеристик усіх чотирьох підходів. Не є виключенням і митна політика.

Загалом термін «митна політика» протягом усього періоду свого існування зазнавав значних змін у трактуванні. Так, у дореволюційний період дослідник К. Лодиженський розглядав митну політику як «...напряму, якого тримається уряд у своєму ставленні до зовнішньої торгівлі та до тісно пов'язаної з нею внутрішньої продуктивності» [3].

Митна політика часів Радянського Союзу трактувалася як виключна прерогатива держави та владна функція, що не стосувалася членів суспільства, а тому публічності не потребувала [2].

У сучасній Україні митна політика трактується як «система принципів та напрямів діяльності держави у сфері захисту митних інтересів та забезпечення митної безпеки України, регулювання зовнішньої торгівлі, захисту внутрішнього ринку, розвитку економіки України та її інтеграції до світової економіки. Державна митна політика є складовою частиною державної економічної політики» [4].

Таким чином, нині митній політиці притаманні характеристики, які певним чином увібрали в себе розуміння дореволюційних часів і розширилися за рахунок більш широкого кола охоплюваних питань та сфер впливу.

Загалом у процесі свого формування митна політика України пройшла чотири основних етапи, кожному з яких притаманні певні особливості, що з часом нівелювалися або посилювалися (табл. 1).

1. Етапи формування митної політики України та їх характеристика

Етап	Період, роки	Характеристика
I	1991–1993	- контроль за зовнішньоторговельною діяльністю; - жорсткий експортний і ліберальний імпорتنний режими; - переорієнтація з ринку країн СНД на західні ринки.
II	1994–1995	- превалювання фіскальної цілі; - скасування пільгового мита з країн СНД; - скасування експортних податків.
III	1996–1998	- протекціонізм національного товаровиробника; - підвищення ставок імпортного мита; - застосування комбінованого мита; - встановлення мінімальної митної вартості; - приведення митно-тарифної системи до вимог ГАТТ/СОТ; - ліквідація пільг і розширення бази оподаткування.
IV	1999–2004	- вдосконалення системи митно-тарифного регулювання відповідно до вимог міжнародного законодавства; - створення законодавчої бази та її приєднання до Конвенції ГС; - зниження ставок ввізного мита на товари текстильної промисловості та сировину; - підвищення ставок мита на готову продукцію, що вивозиться з України.
V	Від 2004 і донині	- захист національних інтересів; - гарантування економічної безпеки України; - інтегрування до міжнародних умов і впровадження світового досвіду митного регулювання.

Наслідками цілей проваджуваної державою у певному періоду митної політики стали реальні економічні показники, які характеризували економічний розвиток України та її міжнародну діяльність у певний часовий лаг. Так, перший період характеризується в Україні початком становлення незалежної економіки, а показники експорту й імпорту у 1991–1993 роках характеризуються наступними даними (рис. 1):

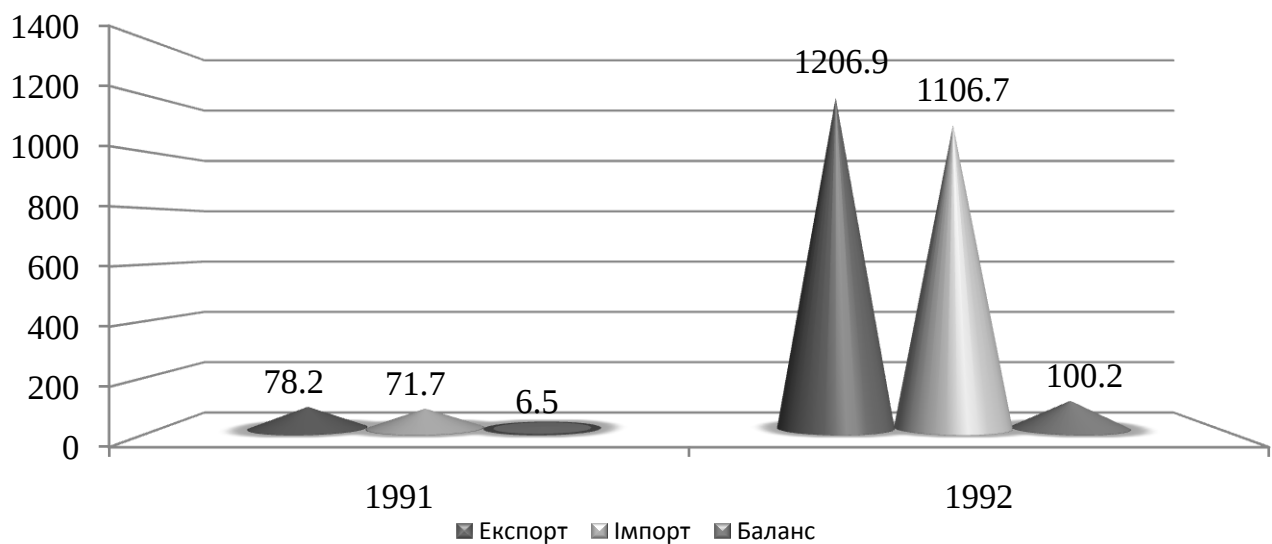

Рис. 1. Результати провадження міжнародної діяльності України у 1991–1992 роках, млрд крб

У 1991–1992 роках в Україні відзначається стрімке зростання показників експорту й імпорту товарів і послуг – з 78,2 млрд крб у 1991 до 1206,9 млрд крб. у 1992 році по експорту та з 71,7 млрд крб у 1991 до 1106,7 млрд крб у 1992 році по імпорту. При цьому баланс показників мав позитивне значення і зріс у 1992 році в порівнянні з 1991 на 93,7 млрд карбованців.

Проте у другому періоді становлення митної політики України її пріоритети змінилися і на перший план вийшла фіскальна мета провадження зовнішньоекономічних відносин. Відповідно у 1994–1995 роках показники експортно-імпортних операцій мають такі тенденції (табл. 2):

2. Показники експорту й імпорту в Україні, країнах СНД та країнах світу, млн дол США

		Країни СНД	В т.ч. Україна	Інші країни світу
1994 р.	Експорт	5543,3	9,7	4164,9
	Імпорт	7593,1	10,0	2396,1
	Баланс	-2049,8	-0,3	1768,8
1995 р.	Експорт	7225,6	13,2	5941,2
	Імпорт	10802,1	16,1	5250,2
	Баланс	-3576,5	-2,9	691,0
Відхилення 1995 р. до 1994 (+, -)	Експорт	+1682,3	+3,5	+1776,3
	Імпорт	+3209,0	+6,1	+2854,1
	Баланс	-1526,7	-2,6	-1077,8

Наведені показники експорту, імпорту й балансу згаданих показників по Україні, країнах СНД і країнах світу засвідчують 1995 році в порівнянні з 1994 зростання експорту на 3,5 млн дол США в Україні, на 1682,3 млн дол у країнах СНД та на 1776,3 млн дол в інших країнах світу. При цьому зростання імпорту відбувається швидшими темпами: на 6,1 млн дол в Україні, 3209,0 – в країнах СНД та 2854,1 млн дол в інших країнах світу. Щодо балансу експорту й імпорту, то по всіх зазначених групах спостерігається зниження даного показника.

Загалом частка експорту України серед СНД склала у 1994 році 0,17 %, а серед інших країн світу – 0,23 %. У 1995 році ці ж показники становили 0,18 % та 0,22 % відповідно. Щодо імпорту, то питома вага вітчизняного результату відносно країн СНД у 1994 році становила 0,13 %, а серед інших країн світу – 0,42 %; у 1995 році – 0,15 % та 0,31 % відповідно.

Третій період формування митної політики приходить на 1996–1998 роки. Цей етап можна умовно назвати протекціоністським, адже митна політика держави провадилася у руслі підтримки вітчизняного виробника. Наслідком таких дій стали наступні результативні показники (рис. 2):

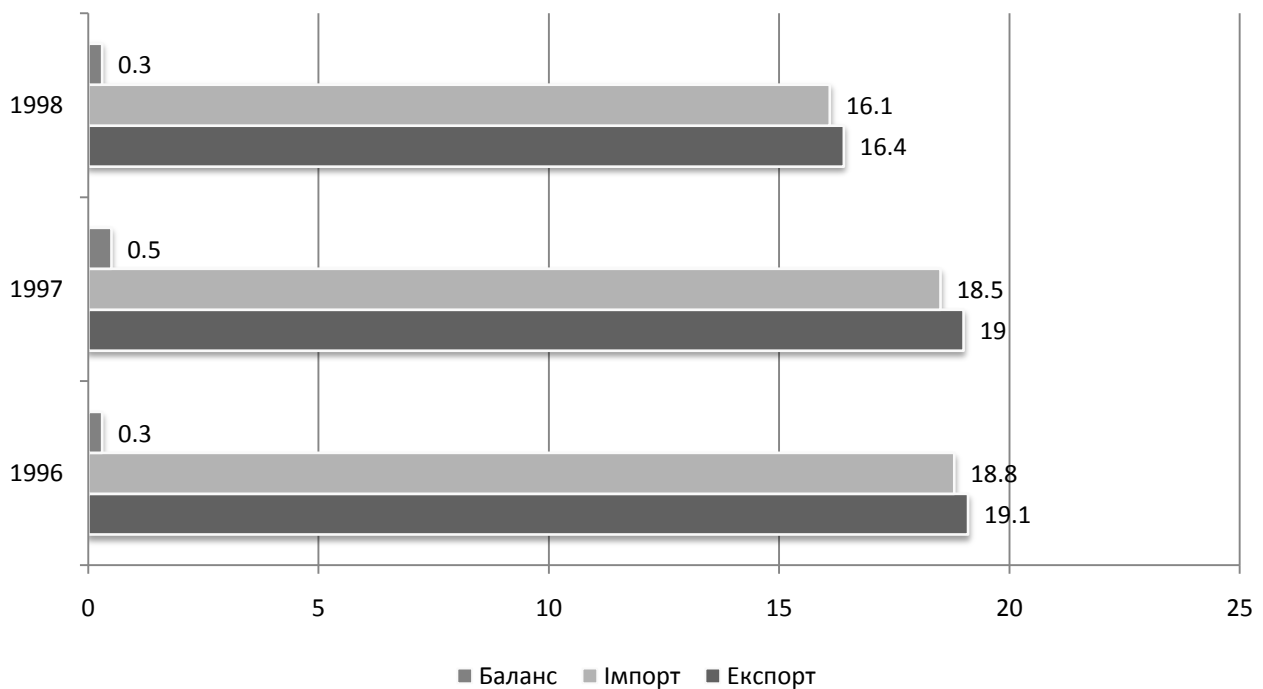

Рис. 2. Показники експорту й імпорту України у 1996–1998 рр, млрд дол США

Протягом третього етапу реалізації митної політики в Україні відзначається превалювання експорту над імпортом, а також позитивне сальдо балансу. Так, у 1996 році перевищення експорту над імпортом склало 0,3 млрд дол США, у 1997 – 0,5 млрд грн, у 1998 – 0,3 млрд грн. таким чином, можемо стверджувати, що протекціоністські дії уряду в провадженні митної політики

мали позитивні наслідки для вітчизняного товаровиробника. Про це свідчать й показники зростання валового внутрішнього продукту України: з 81519,0 млн грн. у 1996 році до 102593,0 млн грн у 1998 році. Хоча слід відзначити зниження загального рівня показників експорту й імпорту у 1998 році в порівнянні з 1996, яке склало -2,7 млрд дол США по обох показниках, а темп росту становив -14,1 % по експорту й -16,8 % по імпорту.

З 1999 року по 2004 тривав четвертий період розвитку митної політики України, пріоритетними завданнями якого стали зміцнення національних позицій на міжнародній арені та наближення вітчизняного митного процесу до світових стандартів. Внаслідок проведення відповідних дій, на кінець досліджуваного періоду сформувалися такі результативні показники (рис. 3):

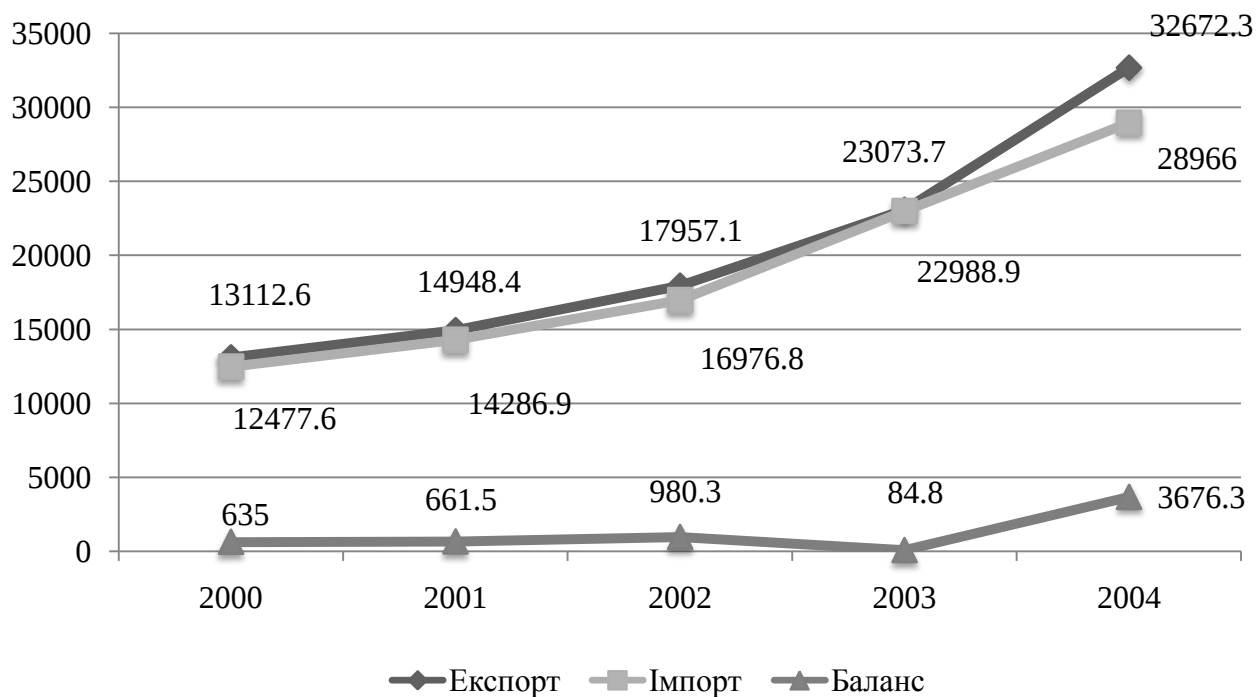

Рис. 3. Динаміка показників експорту й імпорту України у 2002–2004 роках, млн дол США

Проведення митної політики протягом четвертого етапу її розвитку аналогічно до попередніх періодів засвідчує перевищення показника експорту над імпортом товарів і послуг. Загалом зростання експорту у 2004 році в порівнянні з 2000 склало 19559,7 млн дол США або 249,2 %; збільшення обсягів імпорту становило 16488,4 млн дол США або 232,1 відсотка.

Протягом останнього, п'ятого етапу, який триває і наразі, Україна продовжує курс на адаптацію митного законодавства зокрема й зовнішньоекономічної діяльності в цілому до міжнародних стандартів. А загальна ситуація з експортом й імпортом держави виглядає наступним чином (табл. 3):

3. Динаміка показників зовнішньоекономічної діяльності України у 2005–2013 роках, млн дол США

	Експорт	Імпорт	Баланс
2005	31140,6	32480,8	-1340,2
2006	34676,7	39899,6	-5222,9
2007	44448,9	54041,1	-9592,2
2008	63046,2	80757,1	-17710,9
2009	35602,9	40417,9	-4815,0
2010	46129,6	54087,6	-7958,0
2011	61950,2	74714,4	-12764,2
2012	63084,7	76860,7	-13776,0
2013	57433,3	70039,8	-12606,5
Відхилення 2013 року від 2005 (+, -)	+26292,7	+37559,0	-11266,3

Протягом досліджуваного, п'ятого періоду становлення митної політики України, відзначається як зростання показників експорту – на 26292,7 млн дол США, так й імпорту – на 37559,0 млн дол США. Однак переважання росту імпорту призвело до зниження рівня балансу – на -11266,3 млн дол США. Окрім того, якщо порівняти показники останнього періоду з попередніми, саме з 2005 по 2013 роки відзначається від'ємне сальдо балансу, якого не було раніше.

Саме тому слід зазначити, що використовувані наразі інструменти реалізації митної політики є недостатньо ефективними. Викликано це тим, що у зв'язку зі вступом України до СОТ знизився рівень її тарифного захисту внутрішнього ринку [1]. Зокрема, значно знизився рівень державної підтримки національного виробника у тих галузях народного господарства, які є надзвичайно важливими для розвитку вітчизняної економіки та чутливими до зовнішньої конкуренції: судно-, літако- та машинобудування, будівництво, фармацевтика, вугільна та космічна промисловість, сільське господарство.

Внаслідок таких дій середньозваженого митного тарифу України знизилися з 7,77 % до 5,09 %. Хоча середній рівень таких ставок у країнах ЄС становить 5,4 %, а в Японії – 5,1 % [6]. За цими показниками Україна зараз перебуває на рівні країн, що вступили до СОТ 10–15 років тому. Крім того, встановлення експортного мита на вітчизняні продукти значно знизило їхню конкурентоздатність на зарубіжних ринках та рівень їх експорту взагалі.

Тому необхідним на сьогодні є перегляд ставок митного тарифу з урахуванням інтересів вітчизняних товаровиробників і спрощення митних процедур. Наслідком цього стане підвищення рівня вітчизняного виробництва, зростання обсягів валового внутрішнього продукту, створення нових робочих

місць, збільшення обсягів надходження коштів до бюджету України та зміцнення соціально-економічного становища держави в цілому.

Висновки. Митна політика України за час свого становлення, з 1991 року і дотепер, пройшла п'ять етапів. Кожен з них відзначався своїми пріоритетами й переважними цілями. Проте метою її проведення завжди має бути посилення ролі вітчизняної продукції на зарубіжних ринках і зниження рівня імпорту. Саме за таких умов держава оптимально розвивається в економічному та соціальному планах. Нівелювання ж інтересів вітчизняного виробника спотворює дану ціль і призводить до економічних криз як в економічному середовищі, так і серед суспільства.

Результативні показники реалізації митної політики за досліджуваний період показали, що зниження рівня захисту національного товаровиробника на міжнародному рівні призвело до скорочення рівня експорту вітчизняної продукції та збільшення обсягу імпортованих товарів і послуг.

Саме тому необхідним є перегляд митних ставок і тарифів, які враховували б інтереси національного товаровиробника, що сприятиме не лише зростанню обсягів вітчизняного виробництва, а й зміцненню позицій українських товарів на закордонних ринках і підвищенню рівня економіки України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Борисенко О.П. Проблеми застосування митно-податкового механізму в Україні та напрями його вдосконалення / О.П. Борисенко, Т.А. Крушельницька // Вісник Академії митної служби України. Сер. : Державне управління. – 2011. – № 2. – С. 47–55
2. Кунєв Ю.Д. Визначення сутності та змісту основного митно-правового поняття «митна політика» / Ю.Д. Кунєв, Л.Р. Баязітов // Вісник Академії митної служби України. Сер. : Право. – 2013. – № 2 (11). – С. 7–18
3. Лодыженский К.И. История русского таможенного тарифа / К.И. Лодыженский. – СПб. : Типография В.С. Балашова, 1886. – 411 с.
4. Митний кодекс України : Закон України від 13.03.2012 р. № 4495 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T124495.html
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>
6. Соколовська А.М. Основи теорії податків : навчальний посібник / А.М. Соколовська. – К. : Кондор, 2010. – 326 с.

7. Статистичний щорічник України за 1994 рік / Міністерство статистики України: Відповідальний за випуск В.В. Самченко. – К. : Техніка, 1995. – 519 с.
8. Статистичний щорічник України за 1997 рік / Державний комітет статистики України: Під ред. О.Г. Осауленка. – К. : Українська енциклопедія, 1999. – 624 с.
9. Статистичний щорічник України за 1999 рік / Держкомстат України; За ред. О.Г. Осауленка; Відп. за вип. В.А. Головка. – К. : Техніка, 2000. – 648 с.
10. Україна у цифрах у 1996 році : Корот. стат. довід. / Міністерство статистики України; Відповідальний за випуск В.В. Самченко. – К. : Наукова думка, 1997. – 175с.

Аннотація

Е.А. Непочащенко, Л.В. Барабаш

Влияние таможенной политики Украины на объёмы экспортно-импортных операций

Современное государство – это не только действенные правовой, экономический, социальный и прочие секторы, но и развитая международная деятельность, в частности – торговые экспортно-импортные операции. И весомое влияние в этом случае осуществляет таможенная политика страны.

По своей природе таможенная политика является синтезом протекционизма национальных интересов и национальной безопасности, а также построением взаимовыгодных партнёрских отношений с другими государствами. А достижение оптимального, сбалансированного уровня упомянутых критериев приводит к уравниванию показателей экспорта и импорта товаров и услуг, которые укрепляют государственный строй и социально-экономическое состояние государства, повышая её авторитет среди мирового сообщества.

В процессе своего формирования таможенная политика Украины прошла четыре и сейчас находится на пятом этапе реализации. Каждому из них свойственны определённые особенности, которые со временем нивелировались или усилились.

Проведенные исследования показали, что использованные сейчас инструменты реализации таможенной политики являются недостаточно эффективными. Вызвано это тем, что в связи со вступлением Украины в МОВ снизился уровень её тарифной защиты внутреннего рынка. В частности значительно сократился уровень государственной поддержки национального производителя в важных и чувствительных к колебаниям экономической среды

отраслях – сельское хозяйство, корабле-, самолёто-, машиностроение, строительство, фармацевтическая, угольная и космическая промышленность.

Упомянутые выше действия привели к тому, средневзвешенный таможенный тариф Украины снизился с 7,77 % до 5,09 %, хотя аналогичные показатели в странах ЕС фиксируются на уровне 5,4 %, а в Японии – 5,1 %.

Показатели экспорта и импорта, которые исследовались отдельно по каждому периоду развития таможенной системы, засвидетельствовали резкое снижение уровня баланса экспорта и импорта в 2004–2013 года на: -11266,3 млн дол США. Хотя сами показатели экспорта и импорта возросли на 26292,7 и 37559,0 млн дол США соответственно.

Поэтому сегодня крайне необходим пересмотр ставок таможенного тарифа с учётом интересов отечественных производителей и упрощение таможенных процедур. Последствием предпринятых действий станет повышение уровня отечественного производства, рост валового внутреннего продукта, создание новых рабочих мест, увеличение объёмов поступлений средств в бюджет Украины и укрепление социально-экономического состояния государства в целом.

Ключевые слова: таможенная политика, экспорт, импорт, сальдо баланса, таможенный тариф

O.O. Nepochatenko

L.V. Barabash

The modern state – is not only effective legal, economic, social and other sectors, but also developed international activity, in particular – trading export and import operations. And in this case the customs policy of the country has an important influence.

By its nature, customs policy is a synthesis of protectionism of national interests and national security, and a composition of mutually beneficial partnerships with other states. And the achievement of optimal, balanced level of these criteria leads to indices balance of exports and imports of goods and services that strengthen the political system and the socio-economic condition of the state, increasing its credibility among the international community.

In the process of its formation, the customs policy of Ukraine passed the fourth and now is on the fifth stage of implementation. Each of them is characterized by certain features, which are eventually leveled or increased.

Conducted researches showed that used tools of customs policies implementation are not effective enough. It is caused by the fact that in connection with the entry of Ukraine in the ILO, its level of tariff protection of the domestic

market decreased. In particular, significantly reduced the level of state support of national producers in the important and sensitive to fluctuations in the economic environment sectors – agriculture, ship-building, aeronautical engineering, mechanic engineering, building industry, pharmaceutical, coal and space industries.

The above-mentioned actions led to decrease of average weighted tariff of Ukraine from 7.77 % to 5.09 %, while the corresponding indices in the EU countries are fixed at the level 5.4 %, and in Japan – 5.1 %.

Indicators of export and import, which were examined separately for each period of the customs system development, witnessed a sharp decrease of the balance level of export and import in the 2004–2013: -11266,3 million dollars. Although, the rates of export and import increased by 26292,7 and 37559,0 million dollars, respectively.

Therefore, the revision of customs tariff rates is urgently needed today, taking into account the interests of domestic producers and simplification of customs procedures. The consequence of the conducted actions will be increase of the level of domestic production, gross domestic product growth, creation of new workplaces, increase of the volumes of revenues to the budget of Ukraine and strengthening the socio-economic condition of the country as a whole.